

ΠΡΟΣ ΤΟ ΛΑΟ

Η ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821

Είναι υπόχρεωση, αλλά και δικαίωμα της Εκκλησίας της Ελλάδος να ενημερώνει το ποίμνιό της για όρισμένα σοβαρά ζητήματα· πνευματικά, κοινωνικά, έθνικά, εκπαιδευτικά. Ο λαός μας δέν πρέπει να παραπληροφορείται ή να πέφτει θύμα ιδεολογικών προπαγανδών και μονομερών θεωρήσεων της Ιστορίας μας, στην οποία η προσφορά της Εκκλησίας υπήρξε σημαντική. Γι' αυτό και η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος εκφράζει την έντονη ανησυχία της για την επιχειρούμενη προσπάθεια διαστρεβλώσεως της Νεοελληνικής Ιστορίας με διάφορους τρόπους.

Στήν εποχή μας παρουσιάζεται ένα κίνημα μοντέρνου αθεϊσμού, τό οποίο διαστρέφει τά γεγονότα και επιχειρεί να σβήσει τόν ιστορικό ρόλο της Εκκλησίας και να άμφισβητήσει τήν έλληνορθόδοξη ταυτότητα του λαού μας. Ειδικότερα, έμφανίζεται μία προσπάθεια καταγραφής και άποτυπώσεως μιάς άλλης «ιστορίας», σχετικά με τήν Έπανάσταση του 1821. Μιάς ιστορίας διαφορετικής ως προς τά γενεσιουργά αίτια και άλληλοτρίων προσεγγίσεων ως προς τά πρόσωπα και τούς πρωταγωνιστές της εποχής. Μιά άλλη καταγραφή, ή οποία επιδιώκει τήν έπικοινωνιακή της έπιτυχία μέσα άπό τήν προβολή μιάς ιδεολογικής έρμηνείας τών γεγονότων και τών προσώπων, διατυπώνοντας μία άλλη είδους προοπτική και προσεγγίζονται μονόπλευρα τά γεγονότα.

Όλα αυτά τά τεχνάσματα δέν είναι Ιστορία, γιατί Ιστορία είναι αυτό πού προέρχεται, καταγράφεται και διασώζεται μέσα άλλά και διαμέσου της διαχρο-νικής συνειδήσεως του Έθνους.

Θεωρούμε, λοιπόν, χρήσιμο να υπενθυμίσουμε όρισμένες άλήθειες για τήν Τουρκοκρατία, τήν Έπανάσταση του 1821 και τήν Έλληνορθόδοξη Ταυτότητα του Έθνους.

Η Άλωση ήταν ένα γεγονός πού καταλήπυησε όλόκληρο τόν Έλληνοισμό και τήν Οικουμένη πέρα ως πέρα. Οι θρήνοι πού γράφτηκαν και τραγουδήθηκαν τότε είναι χαρακτηριστικοί. Η παρακαταθήκη πέρασε στόν μεταβυζαντινό Έλληνοισμό, πού κράτησε με έπίγνωση τήν παράδοση του Έθνους. Τήν ίδια άκριβώς ώρα ή καρδιά του έπαλλη τραυματισμένη στόν αυτό ρυθμό. Στήν Κύπρο ό ποιητής βάζει στό στόμα του τελευταίου βασιλιά τούτα τά λόγια, πού σημαίνουν τήν άνάγκη να μίν κοπέι τό νήμα της έλληνορθόδοξης παράδοσης του λαού μας·

«...κόψετε τό κεφάλι μου, Χριστιανοί Ρωμαίοι
έπάρετέ το, Κρητικοί, βασιτάτε το στην Κρήτη,
να τό ίδούν οι Κρητικοί να καρδιοπονέσουν...».
(Ανακάλημα της Κωνσταντινούπολης)

Υπό τό καθεστώς της Βενετοκρατίας, ή Κρήτη κατόρθωσε να συνεχίσει τή βυζαντινή παράδοση στην

**‘Η Έκκλησία μιλάει στά παιδιά της
μέ τή γλώσσα της Εϋθύνης,
της Άλήθειας και της Άγάπης**

**ΜΑΡΤΙΟΣ
2011**

46

τέχνη, τὰ Γράμματα, τὸ θέατρο, τὶς φιλολογικὲς σπουδές. Σιγὰ σιγὰ ἡ ἑλληνικὴ παιδεία, μὲ τὴ φροντίδα τῆς Ἐκκλησίας, ἄρχισε νὰ βελτιώνεται. Μὲ ἀπόφαση τῆς τοπικῆς συνόδου, πού πραγματοποιήθηκε στὶς 12 Φεβρουαρίου 1593 στὸ Βλάχ - Σεράι τῆς Κωνσταντινούπολης, ἡ Ἐκκλησία ἀνέλαβε τὴν παιδεία τοῦ Γένους, γεγονός πού οἱ ἱστορικοὶ τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ (Βακαλόπουλος κ.λπ.) θεωροῦν «ὀρόσημο» γιὰ τὴν ἑλληνικὴ παιδεία. Στὸν 7ο κανόνα τῆς Συνόδου αὐτῆς πού συγκροτήθηκε μὲ τὴν προεδρία τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμία Β΄ τοῦ Τρανοῦ, ἀναφέρεται: «Ὁρισεν ἡ Ἁγία Σύνοδος, ἕκαστον ἐπίσκοπον ἐν τῇ ἑαυτοῦ παροικίᾳ, φροντίδα καὶ δαπάνην τὴν δυναμένην ποιεῖν ὥστε τὰ θεῖα καὶ τὰ ἱερὰ γράμματα δύνασθαι διδάσκεισθαι, βοηθῆν δὲ κατὰ δύναμιν τοῖς ἐθέλουσι διδάσκειν καὶ τοῖς μαθεῖν προαιρουμένοις, ἐάν τῶν ἐπιτηδείων χρεῖαν ἔχωσιν».

Αὐτὸ δὲν ὑλοποιήθηκε παντοῦ καὶ ἀμέσως. Ἐντούτοις καὶ πέρα ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη δημιουργήθηκαν νέα σχολεῖα, γιατί ἡ παιδευτικὴ στάθμη εἶχε προηγουμένως σημειώσει πτώση. Ἔτσι στὰ τέλη τοῦ 16ου αἰ. σημειώνεται στὴ Μακεδονία, τὴν Ἥπειρο, τὸν Μοριά καὶ τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου ἀξιόλογη ἀνάπτυξη ἐκπαιδευτικῶν κέντρων. Οἱ μοναστικὲς κοινότητες τοῦ Ἁγίου Ὁρους καὶ τῶν Μετεώρων, καὶ γενικὰ τὰ μοναστήρια, ἀπέβησαν πνευματικὲς ἐστίες, ὅπου γνώρισε ἀκμὴ ἡ ἀγιογραφία, λειτούργησαν βιβλιογραφικὰ ἐργαστήρια, φανερά καὶ «κρυφὰ σχολεῖα», ὅπου οἱ συνθῆκες δὲν ἦταν πρόσφορες, καὶ πλῆθος κοινωφελῶν ἰδρυμάτων. Ὁ Καθηγητὴς Ν. Γ. Σβωρώνος στὸ ἔργο του «Ἐπισκόπησις τῆς Νεοελληνικῆς Ἱστορίας» παρατηρεῖ:

«Ἡ Ἐκκλησία, ὅταν πέρασε τὸ πρῶτο χτύπημα τῆς κατάκτησης, θὰ συνεχίσει τὸ ἔργο τῆς ἀνασυγκρότησης τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῶν Ἑλλήνων. Σ' ὅλη τὴν περίοδο ἀπὸ τὸν 15ο-17ο αἰ. ὑπῆρξε ἡ κατευθυντήρια δύναμη τοῦ ἔθνους. Ἐπικεφαλῆς τῆς ἐθνικῆς ἀντίστασης σὲ ὅλες τὶς μορφές της, ἐργαζόμενη γιὰ τὸ στήριγμα τῶν ἐξισλαμισμῶν, συμμετέχοντας σ' ὅλες τὶς ἐξεγέρσεις, ἀκόμη καὶ διευθύνοντάς τες (ἔχει δεῖξει μὲγάλου ἀριθμοῦ νεομαρτύρων, πού εἶναι σύγχρονα καὶ ἥρωες τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ τῆς ἐθνικῆς ἀντίστασης), ρυθμίζει ἐπίσης τὴν πνευματικὴ ζωή».

Ὅπου δὲν ὑπῆρχε συγκροτημένο σχολεῖο, ὅταν ἐπιθυμοῦσε κάποιος νὰ μορφώσει τὸ παιδί του, τὸ ἔστειλε κοντὰ σ' ἕνα παπὰ ἢ μοναχό, γιὰ νὰ διδαχθεῖ τὸ ἀλφαβητὰρι καὶ τὰ πρῶτα γράμματα (αὐτὰ πού ἀποκαλοῦσαν περιφρονητικὰ οἱ λόγιοι «κολληβο-

γράμματα», ἀλλὰ παρεῖχαν τὶς πρῶτες βάσεις γιὰ τὴν ἀνάγνωση καὶ τὴ γραφή).

Τὰ μικροκινήματα πού προηγήθηκαν

Εὐστοχα ὁ ἀείμνηστος Καθηγητὴς - Ἀκαδημαϊκὸς Ἰ. Ν. Θεοδοωρακόπουλος ἔχει παρατηρήσει ὅτι τὴν ἐπομένη κιόλας τῆς Ἀθώσης, ἡ ἀντίσταση τῶν Ἑλλήνων ἐγινε πνευματικὴ, γιὰ νὰ ἐξελιχθεῖ καὶ πάλι σὲ ἐνοπλὴ καὶ νὰ λάβει τὸ Εἰκοσιένα τὴ μορφή τοῦ μεγάλου Σηκωμοῦ. Ὡς τότε σημειώθηκαν πολλὰ μικροκινήματα. Ἦδη στὸν 16ο αἰ. (1585) πραγματοποιήθηκε ἐξέγερση τῶν ἀρματολῶν τῆς Βόνιτσας Θεόδωρου Γρίβα καὶ τῆς Ἡπείρου Πούλιου Δράκου καὶ Μαλάμου, πού ξεσηκώθηκαν κατὰ τῶν Τούρκων, οἱ ὁποῖοι ὁμως κατέστειλαν τὴν ἐξέγερσή τους. Ἐπικεφαλῆς τῶν κινήματων αὐτῶν ἦταν συνήθως κληρικοὶ καὶ ἐπίσκοποι.

Στὸν 17ο αἰ. (1611) ἐγινε στὰ Γιάννενα ξεσηκωμὸς ἀγροτῶν, πού ὑποκινήθηκε ἀπὸ ἕναν ἐπίσκοπο τῆς Ἐκκλησίας, τὸν πρῶτον Λαρίσιος Διονύσιο τὸν Φιλόσοφο, πού προηγούμενο ἐπαναστατικὸ ἐγχείρημά του κατὰ τῶν Τούρκων (1600) τοῦ στοίχισε τὸν θρόνο. Ἡ ἐξέγερση τὴ φορά αὐτὴ (Σάββατο 10 Σεπτεμβρίου 1611) ἀπειλήσε τὰ Γιάννενα, γεγονός πού ἐξόργισε τοὺς Τούρκους. Συνέλαβαν τὸν Διονύσιο σὲ ἕνα σπήλαιο, ὅπου εἶχε καταφύγει, καὶ τὸν ἐγδωραν ζωντανό. Παραγέμισαν τὸ δέρμα του μὲ ἄχυρα καὶ τὸν διαπόμπευσαν ντυμένο μὲ τὰ ἀρχιερατικὰ του ἄμφια στὴν πόλη, γιὰ νὰ τὸ στείλουν μετὰ στὴν Ἱψηλὴ Πύλη μαζί μὲ 85 κεφάλια ἀλλῶν ἐπαναστατῶν. Στὴν ἐκδικητικὴ τους μανία κατέστρεψαν τὴ μονὴ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου τοῦ Διχοῦνη, πού ἦταν ἡ μετάνοια καὶ τὸ ὄρμητήριο τοῦ Διονυσίου.

Ἡ προσδοκία τῶν ὑπόδουλων Ἑλλήνων νὰ ἀπελευθερωθοῦν, δὲν τοὺς ἐγκατέλειψε ποτέ. Τὰ βλήματα τους στρέφονταν πρὸς τὴν ὁμόδοξη Ρωσία, τὸ «ξανθὸν γένος», γιὰ τὸ ὁποῖο μιλοῦσαν οἱ λαϊκὲς προφητεῖες, ὅπως ἡ ἀποδιδόμενη στὸν Ἀγαθάγγελο, περιμένοντας βοήθεια. Στὸ Μοριά ὁ μητροπολίτης Λακεδαιμονίας Ἀνανίας Λαμπάρδης ἀπὸ τὴ Δημητσάνα ἠγήθηκε ἐπαναστατικοῦ κινήματος, πού ἀπέβλεπε στὴν ἀποτίναξη τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο. Ἄλλοι ἀρχιερεῖς, ὅπως ὁ Π. Πατρῶν, ὁ Κορίνθου καὶ ὁ Κερνίσιος συνεργάστηκαν μαζί του. Προδόθηκαν ὁμως στοὺς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι τὸ 1764 ἢ 1767 συνέλαβαν τὸν ἐπίσκοπο Ἀνανία καὶ τὸν ἀποκεφάλισαν.

Ἁγιορείτης μοναχὸς, κουρὰ τῆς μονῆς Φιλοθέου, ὁ θρυλικὸς Πατροκοσμᾶς ὁ Αἰτωλὸς (1714-1779), ὁ

«ἅγιος τῶν σκλάβων», ἀφοῦ πῆρε τὴν εὐχή τοῦ Πατριάρχου, ὄργωσε κυριολεκτικά τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν μιὰ ἄκρη ὡς τὴν ἄλλη, ξυπνώντας συνειδήσεις καὶ φωτίζοντας τοὺς Ἕλληνας καὶ διακινούμενος μὲ καταπληκτικὴ ταχύτητα ἀνάμεσα σὲ πεδιάδες καὶ βουνά. Δὲν ἔβρισκε ξεκούραση οὔτε τὸ μεσημέρι μὲ τὸν καυτὸ ἥλιο, ἐξοικονομώντας πολὺτιμο χρόνο γιὰ τὴν ἐπιτέλεση τοῦ σπουδαίου ἐθνεγερτικοῦ καὶ παιδευτικοῦ ἔργου του. Ὁ φλογερὸς ἐκεῖνος λαϊκὸς διδάχος, πού ἀκριβοδίκαια ὀνομάστηκε «Ἐθναπόστολος», πηλῆρωσε μὲ μαρτυρικὸ τέλος τὴν ἀνυπολόγιστην ἀξίαν καὶ σημασίαν προσφορά του στοῦ ἑλληνορθόδοξο Γένος του.

Τὸ 1770, στὰ γνωστὰ Ὁρλωφικά, καὶ πάλη κληρικός, ὁ ἐπίσκοπος Μαυροβουνίου, μὲ τὸν Σταυρὸ στοῦ χέρι πῆγαινε ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ καλώντας ὄλους σὲ «ιερό πόλεμο» κατὰ τῶν κατακτητῶν. Στους ἀδελφούς Ὁρλωφ πού ἤλθαν ἀπὸ τὴ Ρωσία συμπαραστάθηκαν ὄλοι οἱ τοπικοὶ ἐπίσκοποι, ὅπως ὁ Πατρῶν Παρθένιος, πού ἐπιτέθηκε κατὰ τῶν Καλαβρῶν, ὁ Κορίνθου Μακάριος πού κατέλαβε τὸν Ἰσθμό, ὁ Κορώνης, ὁ Μεθώνης, τῆς Καλαμάτας.

Μὲ τὸ αἶμα τοῦ πρωτομάρτυρα τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Ε΄, Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, βάφθηκε στὶς 10 Ἀπριλίου 1821 ἡ πανεθνικὴ ἐξέγερση τοῦ Γένους. Ὅπως γράφει ὁ Μακρυγιάννης στὰ «Ἀπομνημονεύματά» του, ὁ Γρηγόριος ἦταν ἐκεῖνος πού στήριξε τὸ ἔργο τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας καὶ τὴν περιέσωσε ἀπὸ διάλυση. Ξένος διπλωμάτης, ὁ Ὀθλιανὸς ἐπιτετραμμένος στὴν Πόλη Γκάσπαρντ Τέστα σὲ ἐκθεσὶ τοῦ πρὸς τὸ Ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς χώρας του, πού ἔφερε στὸ φῶς ὁ ἀείμνηστος Καθηγητὴς Γεώργιος Θ. Ζώρας, ἔγραφε: «Ὁ ἀρχηγὸς οὗτος τῆς Ἐκκλησίας, ὀνόματι Γρηγόριος, εἶχεν ἐξεληχθῆ ὡς συνένοχος καὶ κύριος ὑποκινητὴς τῆς συνωμοσίας τῶν Ἑλλήνων. Πιστοποιθεῖσιν τῆς συμμετοχῆς του διὰ σαφῶν ἀποδείξεων καὶ ἐγγράφων ὁ σουλτάνος τοῦ ἐπέβαλε τὴν ποινὴν τὴν ὅποιαν ἐπέσυρε τὸ κακούργημά του».

Δραστήριο μέλος τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, μεταξὺ ἄλλων κληρικῶν, ἦταν ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Θεόφιλος ὁ Παγκώστας ἀπὸ τὴν Πάτμο. Στὶς 29 Ἀπριλίου 1821 οἱ κάτοικοι τῆς Σύμης ἔστειλαν στὸν Δωδεκανήσιο ἱεράρχη τὸν Νικήτα Χατζηϊωάννου ζητώντας ὁδηγίαν γιὰ τὸν Ἀγώνα. Ἴδου ἡ ἀπάντησι τοῦ ἐθνεγέρτη Πατριάρχου:

«Κάτοικοι τῶν νήσων, ὅσοι μένετε ἀκόμη ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν, ἐγέρθητε, λάβετε τὰ ὄπλα ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἐλευθερίας, οἱ ἔχοντες καράβια μικρὰ ἢ μεγά-

λα ὀπλίσατε αὐτὰ καὶ ἐνωθῆτε μὲ τὸν ἑλληνικὸν στόλον συγκροτούμενον ἀπὸ τὰς ναυτικὰς δυνάμεις τῶν Ὑδρωιτῶν καὶ Σπετζιωτῶν καὶ Ψαριανῶν, καὶ ὑποσχόμενοι ἐλευθερίαν ὄλου τοῦ Αἰγαίου πελάγους».

Ἡ πίστη τῶν Ἀγωνιστῶν τοῦ 1821

Ὁ Ἀγὼνας δὲν ἔγινε μόνο γιὰ τὴν πατρίδα, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ θρησκεία. Στὴν Προκήρυξή του ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος τόνιζε: «Ἐμπρὸς ἀδέλφια. Ἄς πεθάνουμε κοιτάζοντας ἀφοβὰ τὸ θάνατο στὰ μάτια. Ζήτω ἡ θρησκεία καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς Ἑλλάδος. Θάνατος στους βαρβάρους». Τὰ μοναστήρια τροφοδοτοῦσαν τοὺς ἀρματολοὺς καὶ παρείχαν καταφύγιο στους διωκόμενους. Συχνὰ γίνονταν ἐστίαι ἀντίστασης (μονὴ Σέκου, μονὴ Ἀρκαδίου κ.λπ.). Ὁ στρατηγὸς Μακρυγιάννης μὲ τὸν αὐθεντικὸ λόγον του ἔχει γράψει: «...αὐτὰ τὰ μοναστήρια ἦταν τὰ πρῶτα προπύργια τῆς ἐπανάστασός μας. Ὅτι ἐκεῖ ἦταν καὶ οἱ τζεμπιχανέδες (πυριτιδαποθήκες) μας καὶ ὄλα τ' ἀναγκαῖα τοῦ πολέμου· ὅτ' ἦταν παράμερον καὶ μυστήριον ἀπὸ τοὺς Τούρκους».

Οἱ ἀπλοὶ κληρικοὶ συγκρότησαν στὶς ἐνορίες τους ἐνοπλὰ σώματα, τέθηκαν ἐπικεφαλῆς τους καὶ ἔλαβαν ἐνεργὸ μέρος στὴν ἐξέγερση. Ἀπλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἄφησαν τὴν τελευταία τους πνοή στὸ πεδίο τῆς τιμῆς καὶ ἄλλοι μαρτύρησαν στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Κι ὅσοι ἐπιβίωσαν πένονταν ἔχοντας δώσει ὄλη τὴν περιουσία τους στὴν Ἐπανάστασι. Στὸ Ἀρχεῖο Ἀγωνιστῶν τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης σώζονται πολλὰ ἔργα πού μαρτυροῦν τὴ συμβολὴ τοῦ Ὁρθόδοξου κλήρου καὶ μοναχισμοῦ στοῦ Εἰκοσιένα καὶ ὑπογράφονται ἀπὸ κορυφαίους καὶ ἄλλους ὀπλαρχηγούς. Σὲ 14 ἀριθμεῖ ὁ Μητροπολίτης πρῶν Λήμνου Βασίλειος Γ. Ἀτέσης τοὺς ἐθνομάρτυρες ἀρχιερεῖς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὸ 1821-1869.

Καὶ ποῖός μπορεῖ νὰ λησμονήσει τὰ πρωτοπαλικάρα τῆς λευτερίας μας, τὸν Ἀθανάσιο Διάκο (Ἀλαμάνο), τὸν Γρηγόριο Δικαῖο - Παπαφλέσσα (Μανιάκι), τὸν καλόγερο Σαμουήλ (Κούγκι). Καὶ ἀκόμη πλῆθος ἱερωμένων πού ἔδρασαν στὸν ἱερό Ἀγώνα τοῦ ἔθνους μας, ὅπως ὁ Βρεσθένης Θεοδώρητος, ὁ Ἄρτης Πορφύριος, ὁ Ἀθηνῶν Θεόφιλος, ὁ Ἐλιος Ἀνθίμος, ὁ Σαλωνῶν Ἡσαΐας, ὁ Ρωγῶν Ἰωσήφ κ.ἄ., οἱ ὅποιοι ἔλαβαν μέρος στὶς διάφορες φάσεις τῆς Ἐπανάστασης. Τοὺς ὀπλαρχηγούς τῆς Ἀχαΐας ὄρκισε ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός. Στὴν πρώτη ὀμάδα ἐθνομαρτύρων ἀρχιερέων ἀνήκουν ὁ πρῶν Κωνσταντινουπόλεως Κύριλλος, ὁ Δέρκων Γρηγό-

ριος, ὁ Ἀγχιάλου Εὐγένιος, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου Κυπριανός, οἱ ἐπίσκοποι Πάφου, Κίτιου, Κυρηνείας. Συνήθως οἱ Τοῦρκοι τοὺς ἀποκεφάλιζαν ἢ τοὺς κρεμοῦσαν.

Ἡ εὐδόωση τῆς Ἐθνεγερσίας τοῦ 1821 εἶναι πραγματικό θαῦμα. Τό συμπέρασμα πού βγαίνει ἀπό ὅλες τίς ἱστορικές πηγές, ἀπομνημονεύματα, ἐπιστολές, ἔγγραφα, περιηγητικά κείμενα καί ἄλλες γραπτές μαρτυρίες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἶναι ὅτι οἱ παράτολμοι ἀγωνιστές, πού ἀνέλαβαν τό μεγάλο ἐγχείρημα, εἶχαν πλήρως διαμορφωμένη ἐλληνορθόδοξη συνείδηση, ἀκλόνητη πίστη, πολέμησαν στό ὄνομα τοῦ ἁγίου Τριαδικοῦ Θεοῦ, στόν ὁποῖο καί βίαζαν τίς ἐλπίδες τους καί ἀπό τόν ὁποῖο ἀντλοῦσαν τή βεβαιότητα γιά τή νίκη. Ζοῦσαν ὅλοι εὐχαριστιακή ζωή. Ὁ Μακρυγιάννης γράφει σέ ἄλλο σημεῖο τῶν «Ἀπομνημονευμάτων» του· «Τοῦ λέγω· Κόπιασε ἡ γενναίότη σου καί σ' αὐτήνε τήν μπατάγια τήν σημερινή θά γένει ὁ Θεός ἀρχηγός· καί μέ τήν δύναμή του θά λυπηθεῖ ἐμᾶς καί τήν πατρίδα μας... Τί θά κάνεις, μοῦ λέγει, σέ τόσο πλῆθος Τοῦρκων; Εἶναι ὁ Θεός τοῦ λέγω, καί κάνει ὁ ἴδιος!».

Στούς περιηγητές τῆς περιόδου κάνουν ἐντύπωση οἱ μεγάλες περίοδοι νηστειῶν πού τηροῦν οἱ Ἕλληνες. Κάποιος ἀπό αὐτούς σημειώνει ὅτι μόλις τελειώνει ἡ μία, ἀρχίζει ἡ ἄλλη. Στά «Ἀπομνημονεύματά» του ὁ ἡρωϊκός Γέρος τοῦ Μοριά, ὁ Θεόδωρος Κολλοκωτρώνης σημειώνει· «... Ἐκατοσά εἰς πού ἐσκαπέτισαν μέ τά μπαϊράκια τους, ὁπὲ ἐκατέβηκα κάτου ἦταν μία ἐκκλησιά εἰς τόν δρόμον (ἡ Παναγία εἰς τό Χρυσοβίτζι) καί τό καθισίο μου ἦτον ὅπου ἐκλαιγα τήν Ἑλλάδα· Παναγία μου, βοήθησε καί τούτην τήν φοράν τοὺς Ἕλληνας νά ἐμψυχωθοῦν· καί ἐπῆρα ἓνα δρόμο κατά τήν Πιάνα...». Παρακάτω ὁ ἴδιος γράφει· «23 ὥρες ἐβάσταξε ὁ πόλεμος. Ἐκείνην τήν ἡμέρα ἦτον Παρασκευή, καί ἔβγαθα λόγον ὅτι· Πρέ-

πει νά νηστεύωμε ὅλοι διά δοξολογίαν ἐκείνης τῆς ἡμέρας, καί νά δοξάζεται αἰῶνας αἰῶνων ὡς οὐ σέ-κει τό ἔθνος, διατί ἦτον ἡ ἐλευθερία τῆς πατρίδος...».

Αὐτοί οἱ ἄνδρες μᾶς χάρισαν τήν λευτεριά μας, πού δέν ἔκαναν ὀρθολογιστικές σκέψεις, ἀλλῆ μέ τή βαθιά πίστη τους εἶχαν τήν προστασία τοῦ Θεοῦ. Ὅπως ὁ λιονταρόψυχος Καραϊσκάκης, πού κατέφυγε στή βοήθεια τῶν Ἁγίων, σάν τότε πού βρέθηκε στό μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Σεραφεῖμ, πάνω ἀπό τή Λιβαδιά, κι ἔπεσε στά πόδια μαζί μέ τοὺς ἄντρες του καί τοῦ ἔταξε· «Βοήθησέ μας, Ἁγιε Σεραφεῖμ, νά διώξουμε τόν Κιοῦταγα ἀπό τήν Ἀθήνα, νά γλιτώσουμε τοὺς κλεισμένους Χριστιανούς καί νά κάνουμε τοὺς Τοῦρκους δεύτερη Ἀράχωβα, καί νά σοῦ φέρω χρυσό καντήλι στόν τάφο σου καί λαμπάδες ἑκατό ἴσα μέ τό κορμί μου καί νά στολίσω σάν παλάτι τό μοναστήρι σου...».

Στό ὄνομα τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἐπιχειροῦσε κάθε ἐξόρμησή του ὁ γενναῖος ναυμάχος τῆς Ὑδρας Ἀνδρέας Μιαοῦλης. Στόν « Ἔρην» του εἶχε τοποθετήσει ἓνα μεγάλο ξύλινο Σταυρό, ὅπου ἔβαλε νά χαράξουν κάθετα· «Σταυροῦ τύπος, ἐχθροῖς τρόμος» καί ὀριζόντια· «Σταυρός πιστῶν στήριγμα».

Ἔτσι, ὅταν τό ἔθνος ἀπελευθερώθηκε καί συντάχθηκαν τά Συντάγματά του, ἀρχίζαν ὅλα, ὅπως ἄλλωστε καί τό σημερινό, μέ ἐπίκληση τῆς Ἁγίας καί Ἀδιαιρέτου καί Ὁμοουσίου Τριάδος. Αὐτή ὑπῆρξε καί εἶναι ἡ πίστη καί ἡ δύναμη τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, ἡ Ὀρθοδοξία κιβωτός τῆς σωτηρίας του καί σώτειρα τοῦ Γένους πανθομολογούμενη, συστατικό σπουδαῖο τῆς συνείδησης καί τῆς ταυτότητάς τους. Ὅπως ἔγραφε ὁ ἀείμνηστος Φώτης Κόντογλου· «Σ' αὐτό τόν τόπο Ὀρθοδοξία καί Ἑλλάδα πᾶνε μαζί».

**Ἡ Διαρκὴς Ἱερά Σύνοδος
τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος**

Γιά περισσότερες πληροφορίες στό διαδίκτυο

1. www.ecclesia.gr
2. www.myriobiblos.gr

«ΠΡΟΣ ΤΟ ΛΑΟ». Ἔκδοση τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος,
Ἰασίου 1 – 115 21 Ἀθήνα, τηλέφωνο 210-7272.204.
Διανέμεται δωρεάν μέ τή φροντίδα τῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων.
Τύποις Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.